

Marko Jenšterle

INTERVJUJI

Latinska Amerika skozi pogovore

*Od Allena Ginsberga
do Maria Vargasa Llose*

Marko Jenšterle

INTERVJUJI

Latinska Amerika skozi pogovore

*Od Allena Ginsberga
do Maria Vargasa Llose*

UMco

Ljubljana, 2016

Marko Jenšterle
INTERVJUJI
Latinska Amerika skozi pogovore
Od Allena Ginsberga do Maria Vargasa Llose

© Marko Jenšterle in UMco, d. d., 2016. Vse pravice pridržane.

Izdajatelj in založnik: UMco d. d.
Zbirka Knjige o knjigah

Urednik: Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Rugelj
Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič
Slika na naslovnici: Depositphotos
Tisk: Primitus d. o. o.
Naklada: 300 izvodov, 1. natis
Ljubljana, 2016

Izdajo knjige je podprla restavracija Cantina Mexicana.

Brez pisnega dovoljenja založbe je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, skupaj s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki, v okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

308(7/8=134)(047.53)
821.163.6-92

JENŠTERLE, Marko

Intervjuji : Latinska Amerika skozi pogovore : od Allena Ginsberga do Maria Vargasa Llose / Marko Jenšterle. - Ljubljana : UMco, 2016. - (Zbirka Knjige o knjigah)

ISBN 978-961-6954-50-1

283125504

UMco d. d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
tel.: 01/ 520 18 39, e-pošta: bukla-urednistvo@umco.si, www.bukla.si

Vsebina

Latinska Amerika skozi pogovore	9
ALLEN GINSBERG , ameriški pesnik Demonstracije so teater	13
ADOLFO PÉREZ ESQUIVEL , Nobelov nagrajenec za mir Do človekovih pravic moramo priti skupaj	21
ERNESTO SÁBATO , argentinski pisatelj Tango – žalostna misel, ki se pleše ...	31
HEBE DE BONAFINI , predsednica »Mater z Majskega trga« Matere proti generalom	39
VLADY KOCIANCICH , argentinska pisateljica Pisateljeva domovina so njegove knjige	47
LILA DOWNS , mehiška glasbenica Z identiteto v globalni svet	55
DAÍNA CHAVIANO , kubanska pisateljica Havana, ki je turisti nikoli ne bodo videli	63
ASTRID HADAD , mehiška glasbenica in igralka Pikantno začinjeno mehiško srce	73
TONY RAFUL , dominikanski pesnik in kulturni minister Kultura zraste iz ljudstva	79

MARGOT BENACERRAF , venezuelska filmska režiserka Ko je bila sol dražja od zlata	87
MERCEDES SOSA , argentinska glasbenica Svet je težji za vse nas	97
FLORA LAUTEN , kubanska gledališka režiserka Kadar ljudje delajo dobro, so naši	107
ARIEL RAMÍREZ , argentinski skladatelj Nune, taborišče, maša	113
AMALIA LÚ POSSO FIGUEROA , kolumbijska pisateljica Učile so me črnske pestunje	119
MARIO BENEDETTI , urugvajski pisatelj Če poezija vzpodbuja ljubezen, potem je vredna truda	125
WASHINGTON »CANARIO« LUNA , urugvajski glasbenik O revščini ne moreš peti v zlatih oblačilih	133
VLADY KOCIANCICH , argentinska pisateljica Nasedemo lahko tudi v zelo širokem življenju	141
TELMARY , kubanska glasbenica Moj rap izhaja iz nuje po komunikaciji	149
LUCIO NAVARRO , argentinski glasbenik Imamo več let, vendar smo še mlajši	155
CAETANO VELOSO , brazilski glasbenik Pričakujem pozornost in potrpljenje	163
OMARA PORTUONDO , kubanska glasbenica Pokojni prijatelji so duhovno še med nami	171
JUREMA PAES , brazilska pevka Živim na meji	175

ZOÉ VALDÉS , kubanska pisateljica Za Kubance je morje neznano onostranstvo	183
WALTER »GAVITT« FERGUSON , kostariški glasbenik Kalipso je živahna glasba, polna humorja	191
ANACRISTINA ROSSI , kostariška pisateljica Danes nismo več »banana«, ampak »ananas republika«	199
JAIME ABELLO BANFI , direktor Fundacije za novo iberoameriško novinarstvo Naša šola je živahna. Tako, kot življenje.	209
ELTON GARCÍA , MC L2NMAN, mehiški glasbenik Zgodovine nam ne morejo prepovedati	217
HUBER MATOS , kubanski disident Fidel Castro bi bil odličen za Hollywood	225
LUIS BOFILL , kubanski glasbenik Emigrant	239
GORKI ÁGUILA , kubanski glasbenik V strahu ni mogoče narediti nič	247
CIRO DÍAZ PENEDO , kubanski glasbenik Ustvarjam z dobro voljo in črnim humorjem	255
ALEJANDRA LAURENCICH , argentinska pisateljica Z eno nogo v novem svetu in z drugo v preteklosti	263
PABLO CÉSAR GROUX , bolivijski minister za kulture Kultura kot bela krogla pri biljardu	271
LUIS RICO , bolivijski glasbenik Che je izgubil vojno, a dobil življenje	283
ANITA ALVARADO , čilska gejša Po tretjem obisku lahko z moškimi lahko delaš, kar hočeš	295

GILBERTO GIL , brazilski glasbenik Zdomec, ki se zahvaljuje svetnikom	309
CARLINHOS BROWN , brazilski glasbenik Prve ritme slišimo že v maternici	315
SERGIO RAMÍREZ , nikaragovski pisatelj Ko se bo Ortega utrdil na oblasti, ne bo več prostora za svobodo	321
ERNESTO CARDENAL , nikaragovski pesnik Še naprej ostajam na strani revežev	333
JOHN VIANA , kolumbijski režiser in igralec Seks je univerzalni jezik	341
EDUARDO SÁNCHEZ RUGELES , venezuelski pisatelj Venezuela je črna luknja, ki je ne razumem	349
ISABEL ALLENDE , čilska pisateljica Redno se vračam v domovino, vrnila pa se nisem nikoli	355
SERGIO RAMÍREZ , nikaragovski pisatelj O Gabu, Titu, sandinistih in ostalem	369
GIOCONDA BELL i, nikaragovska pisateljica Naša revolucija je bila neizmerno erotična	375
MARIO VARGAS LLOSA , nobelovec in perujski pisatelj Kultura se vse bolj spreminja v nastopaštvo	389
Igor Kavčič – pogovor z Markom Jenšterletom Sto minut z Garcío Márquezom	403

Latinska Amerika skozi pogovore

Samo prvi v vrsti intervjujev, ki so nastajali od leta 1986 do danes, ne sodi na področje Latinske Amerike, vendar je z njo vseeno povezan. Allen Ginsberg mi je v njem napovedal svoj odhod v Nikaragvo, v kateri je bila sandinistična revolucija na svojem vrhuncu. O njej bodo bralci knjige več izvedeli neposredno iz ust njenih ključnih akterjev – pisateljev Ernesta Cardenala, Sergia Ramíreza in Gioconde Belli. Allen Ginsberg, idol moje mladosti, si mesto v knjigi zasluži že zato, ker sem šel samo zaradi njega v Makedonijo in si tedaj pridobil prvo pomembno izkušnjo. Makedonske organizatorje njegovega obiska sem neuspešno prosjačil, da bi mi uredili pogovor z njim, potem pa sem nekega dne pesnika slučajno srečal v avli hotela, stopil do njega in vprašal, če bi mi lahko dal intervju. Odgovoril je pozitivno in ko sem ga povprašal, kdaj bi imel čas zanj, je odgovoril: »Takoj zdaj!«. Teme pogovora sem imel na srečo pripravljene že pred odhodom v Makedonijo.

Novinarji vemo, da razmere za naše delo nikoli niso idealne. V ključnih trenutkih odpoveduje tehnika, v prometu prihaja do zastojev in tako naprej. Kljub temu je nekaj intervjujev vseeno nastalo v zelo dobrih razmerah, saj so me sogovorniki sprejeli na svojih domovih, kar je dalo pogovoru še poseben čar. Argentinski pisatelj Ernesto Sábato se mi je po formalnem začetku na njegovem domu odprl, ko sem ga prosil, če

se mi podpiše na izvod gramofonske plošče, ki sem jo našel v antikvariatu in je tudi sam ni imel več. Gabriel García Márquez pa tedaj, ko sem mu omenil, da imava skupno prijateljico Margot Benacerraf, s katero sem pred tem že delal intervju. Anita Alvarado me je celo povabila domov na večerjo, ki je nato ni bilo, ker je sama zamudila na pogovor in mi je nato ponudila le jabolko. Ampak v zameno sem dobil intervju, ki je najbolj odmeval v vsej moji karieri. Da sem prišel do Maria Vargasa Llose sem potreboval več kot deset let, podobno je bilo z Márquezom, s katerim sva se neformalno pogovarjala debelo uro, vendar pa to ni bil intervju. Posebej ljubi so mi pogovori s sogovorniki, ki so širši javnosti precej neznani. Na njihovih domovih sem obiskal Walterja Fergusona v Kostariki, Luisa Rica v Boliviji, Sergia Ramíreza v Nikaragvi, Maria Benedettija in Washingtona Canario Luno v Urugvaju. Posebna zgodba je s Huberjem Matosom, s katerim sva bila dogovorjena za pogovor na njegovem domu v Miamiu, kamor pa zaradi velike zamude letala iz New Yorka nisem uspel priti. Naslednje jutro je že potoval iz mesta, a sem zgodaj zjutraj vseeno poskusil in ga poklical na telefon. Povedal mi je, da ima že pripravljene kovčke in čaka prevoz na letališče. Dogovorila sva se, da pogovor vseeno opravi tam. Ob prihodu na letališče mi je v množici potnikov postalo jasno, da za miren pogovor ob kavi ne bo časa. Zato sva se pogovarjala kar v času, ko je v dolgi vrsti čakal na oddajo svojega kovčka.

Zadnji v vrsti intervjujev je eden mojih najljubših. Z Mariom Vargasom Lloso sva ga v živo začela v Limi in se nato zaradi pomanjkanja časa dogovorila, da ga nadaljujeva po telefonu, ko bo v Madridu, kamor se pred perujsko zimo umakne vsako leto. Polurni termin za pogovor mi je njegova tajnica dala pol leta prej in ker sem bil tedaj ravno na počitnicah na grškem otoku Samosu, se je pogovor nadaljeval na relaciji med Grčijo in Španijo. Pisatelj me je pri telefonu čakal točno ob napovedani uri in tudi pogovor sva zaključila po tridesetih minutah. Vargas Llosa vnaprej ni zahteval nobenih vprašanj, pogovarjala pa sva se o zelo različnih temah. Ko sem pogovor prepisal in prevedel, je po dolžini ustrežal prostoru v časopisu. V tridesetih letih

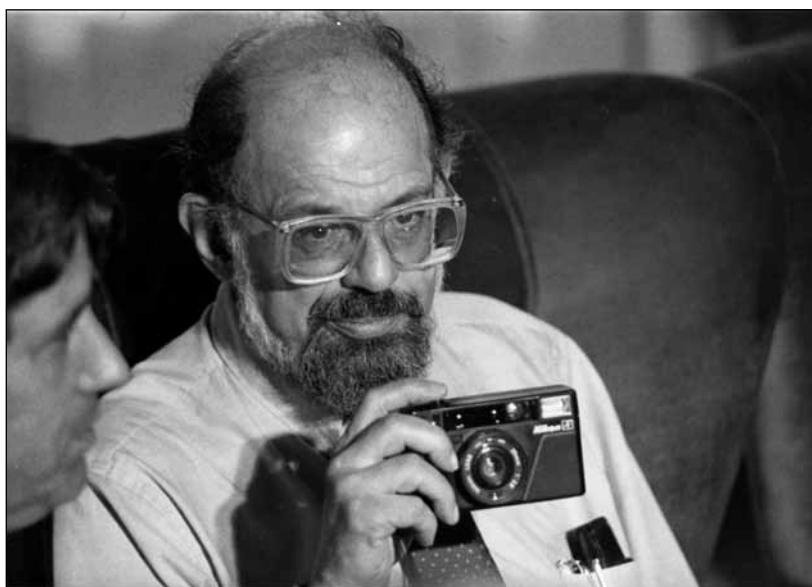
se mi je redko zgodilo, da je imel sogovornik tako jasne in jedrnate odgovore.

Gabriel García Marquez, ki je bil novinar in je v Kolumbiji ustanovil svojo novinarsko šolo, o kateri sva se pogovarjala z direktorjem Jaimejem Abellom Banfijem, je govoril, da je osnova dobrega intervjuja zaupanje med novinarjem in intervjuvancem. Mislim, da tega v mojih pogovorih res ni manjkalo.

Marko Jenšterle

Kranj, februar 2016

ALLEN GINSBERG

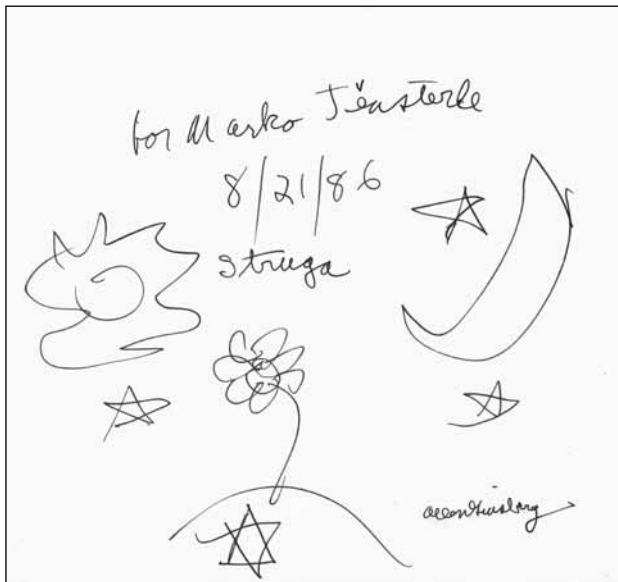

Allen Ginsberg; foto: Marko Jenšterle

ameriški pesnik

Z Allenom Ginsbergom v Strugi (Makedonija), 1986; foto: osebni arhiv

Posvetilo Allena Ginsberga v knjigi Poetry

DEMONSTRACIJE SO TEATER

Allen Ginsberg je v Strugo prišel z enodnevno zamudo. Načrt njegovega potovanja se je namreč podrl že v Beogradu, kjer ni odrekel gostoljubja našemu glavnemu mestu. Čeprav utrujen, je ob prihodu v Strugo že imel tiskovno konferenco, na kateri je na željo novinarjev za zaključek, ob spremljavi harmonija, zapel tudi eno od svojih pesmi.

Eden najpomembnejših predstavnikov ameriške beat generacije danes po svetu sicer hodi oblečen v obleko in s kravato, toda kljub svojim šestdesetim letom v srcu še vedno ostaja beatnik in predvsem pacifist. Do leta 1955 je bil Allen Ginsberg takorekoč neznan pesnik. Potem je napisal in objavil obsežno pesnitev Tuljenje (Howl), ki je še danes njegovo najpomembnejše delo. Prvi del Tuljenja je Ginsberg napisal v enem dnevu, celotna pesem pa je posvečena Carlu Salomonu, pisatelju in levičarju, ki ga je spoznal v času, ki ga je preživel v norišnici v Rocklandu. Allen Ginsberg je bil rojen 3. julija 1926 v Pattersonu, leta 1965 so ga zaradi izražanja preveč liberalnih in radikalnih stališč izgnali s Kube, kasneje so ga v Pragi študentje proglasili za Majskega kralja. Tudi od tod ga je vlada izgnala. V Londonu je v Albert Hallu organiziral prvo psihadelično pesniško zborovanje. Skupaj z drugimi predstavniki beat generacije in sovjetskim pesnikom Andrejem Voznesenskim je bral pred 7000 ljudmi. Po vrnitvi v Ameriko se je udeležil protivojnih maršev in demonstracij. Leta 1966 je skupaj s pesnikoma Edom Sandersom in Petrom Orlovskim sodeloval v velikih protivojnih demonstracijah v New Yorku, kasneje pa na festivalu yippiejev in skupaj z Williamom Burroughsom in Jeanom Genetom vodil demonstracije v Chicagu. Njegovo življenje je bilo in je še pod velikim vplivom umetnikov kot so bili Walt Whitman, William Blake, Jack Kerouac, William Burroughs in drugi.

Večni pesnik beatniške generacije je na vprašanja za Teleks odgovarjal v avli struškega hotela Drim, v katerem je naslednjega dne s kitaristom Stevenom Taylorjem pripravil zanimiv glasbeni nastop.

Svet ste poskušali spreminjati na različne načine. Znana je vaša aktivnost v šestdesetih letih. Zdaj potujete po svetu in širite pacifizem. Kaj je lažje, spreminjati svet s poezijo ali revolucijo?

Nikoli nisem poskusil revolucije. Sem pacifist, zato vas najprej prosim, če mi vi poveste, kaj pojmuje pod imenom revolucija?

Boj za boljši svet. Tudi študentske demonstracije, v katerih ste sodelovali.

Mislim, da bo svet še slabši, če se bomo bojevali. Če hočete imenovati študentske demonstracije, potem jih ni treba imenovati čisto nič drugače, kot - študentske demonstracije. Mislim, da je zelo lepo in dobro, če se demonstrira mir in za mir. Toda to pomeni, brez uporabe nasilja. Demonstracije so teater. Za časopise in politiko. Sicer pa je vsa politika teater. Osebnostno pa verjamem v inteligentno gledališče. Če namreč demonstrirate za mir, potem je prvi pogoj, da ste sami miroljubni. Treba je pokazati mir, ga tudi manifestirati, zato ni dovolj, če samo govorite o njem. Rekel sem že, da je tudi politika teater. Igralci tega gledališča pa so predsedniki in premierji, toda vse, kar si ti lahko zamislijo, je to, na kakšen način bi vodili hladno vojno in izdelali čim več bomb. Tekste jim pišejo drugi, oni pa nam predstavljajo mediokritetno poezijo, ki izraža njihove misli in predstave.

Od študentskih demonstracij do danes je minilo že veliko časa. Kje so zdaj vsi akterji, s katerimi ste nekoč skupaj marširali na čelu študentske množice in pozivali k miroljubnim demonstracijam?

Abbie Hoffman je bil dolgo časa v ilegali, tako rekoč v podzemlju. Kakih deset let se je skrival pred zakonom. Na ta način se je lahko ukvarjal z ekologijo. Absurdno pa je, da je za to delo s strani newyorške vlade prejel celo nekaj priznanj. Nekaj časa je bil tudi zaprt, po izpustitvi pa se je še naprej ukvarjal z ekologijo. Jerry Rubin, eden najpomembnejših ljudi tistega časa, je spoznal, da je najboljša pot za spremembo družbe ta, da se pride v notranjost njenega sistema. Zato pravi, da bi vsi morali postati poslovneži. William Burroughs ima

danes 72 let in piše zadnjo knjigo trilogije, David Dellinger je obiskal Hanoi. Jaz pa bom šel v Nikaragvo. Vsi skupaj podpiramo protijedrsko demonstracijo. Združene države Amerike so namreč v svojem proračunu za oboroževanje namenile največjo vsoto denarja doslej. Toda prav tako kot Sovjetska zveza, pa tudi Jugoslavija, so zašle v slepo ulico. Če se vse skupaj ne bo zaustavilo, bomo propadli. Vojna zvezd, za katero gre ves ta denar, ni nič drugega kot znanstvena fantastika, ki nastaja v glavah politikov. Tragično pri tem je, da mnogo ljudi po svetu verjame trditvam njihovih vlad, ekonomistov in strokovnjakov, ki pravijo, da je jedrska energija nujna za razvoj človeštva. Toda, kdor ima vsaj malo pameti v glavi, je lahko že iz navadnega časopisja razbral, da na noben način ni mogoče uničiti plutonijevih ostankov, ki ne razpadejo 24 tisoč let. Celó sam sem potreboval nekaj let, da sem ugotovil, kako vlada in strokovnjaki o tem, kako bi se znebili teh ostankov, ne vedo nič več od mene. Zato sem tudi napisal Plutonijevo odo.

Vsa leta ste bili mladim blizu zaradi tega, ker ste se družili in sodelovali z rockovskimi glasbeniki. V šestdesetih letih ste tako sodelovali s skupino The Fugs, pred leti ste snemali s punk ansamblom The Clash. Kakšne so vaše izkušnje v rocku?

The Fugs so bili literarno precej zmogljnejši od The Clash, toda tudi Joe Strummer (pevec The Clash) je dober poet. Prosil me je, če bi lahko pregledal njegove pesmi in jih izboljšal. Na koncu pa sem celo pel z njim. Tudi sam sem napisal eno punkovsko pesem. Imenuje se Kapitolska pesem in začne z verzom: »Ne maram vlade tam, kjer živim!« Posnel sem jo na plošči First Blues, katere producent je bil znani John Hammond. The Fugs so leta 1983 ponovno začeli delovati. Steven Taylor, ki me na koncertih spremlja s kitaro, je njihov član. Zelo so se popravili, pred kratkim so v Oslu predstavili njihovo opero Starpeace, katere tema je vojna zvezd. Začne se v Beli hiši, z ameriškim predsednikom, ki prepeva arijo Ta hudičeva oblast. Zveni zelo melodramatično, saj je besedilo vzeto iz Reaganovih ust. Celotna opera je satira. Mislim, da je Ed Sanders (vodja The Fugs) velik

poet. To je bil tudi prvi človek, ki je pesem Williama Blaka predelal v rock and roll.

Znano je, da ste veliko eksperimentirali z mamili. Lahko po vsem tem poveste, ali mamilo lahko umetnikom pomaga pri njihovem ustvarjanju?

Nisem se veliko drogiral, toda poskusil sem čisto vse, kar je bilo mogoče. Tu gre za staro tradicijo, ki je poznana že iz pariškega Kluba hašišistov in časa pesnikov, kot sta bila na primer Rimbaud in Baudelaire. Eksperimentiranje z mamili je stara boemska tradicija, s katero so se ukvarjali mnogi inteligentni ljudje. Psihadeliki so lahko dobra pot pri spoznavanju možnosti človeškega duha in predvsem zavesti. Toda na dolgi rok je precej koristnejša meditacija. Eksperimenti s stvarmi kot so LSD, pejotl, halucinogene gobe itd. so mi koristili predvsem pri doseganju ekstaze.

V Jugoslaviji so precej več kot vas prevajali pesnika in pisatelja Charlesa Bukowskega. Kakšni so odnosi med vama? To nas zanima zaradi tega, ker sem v njegovi knjigi Beležke starega pokvarjenca prebral nekaj ostrih besed na račun vaše vloge, pa tudi vloge Williama Burroughsa in Jeana Geneta, v že omenjenih študentskih demonstracijah.

Bukowski je zelo zanimiv pesnik. Skupaj sva nastopala na pesniških večerih, katerih izkupiček je bil namenjen Američanom, ki so v Mehiki zaprti zaradi posedovanja marihuane. Mehiška vlada jih namreč drži v zaporih in izsiljuje njihove sorodnike, da plačajo odkupnino. Rad imam poezijo Charlesa Bukowskega, toda sam ima velike težave zaradi popivanja. Ne vem, kaj je o meni zapisal v omenjeni knjigi, toda to je čisto njegova svoboščina. Midva sva v zelo dobrih odnosih.

Tudi z Bobom Dylanom sta velika prijatelja ...

Da. Pred mesecem sem ga srečal na njegovem koncertu v Kansas Cityju, ko je nastopil skupaj s Tomom Pettyjem. Na tem koncertu je uporabil moj zapis o njem, ki sem ga objavil v enem od tednikov. V njem sem zapisal, da je zelo velik pesnik bluesa in tekst zaključil s tem:

»Tam stoji sam, pevec – prosjak, brez doma in cilja.« Pogovarjala sva se tudi o Burroughsu. Dejal mi je, da so mu zelo všeč njegova dela in da verjame vsemu, kar je zapisal.

Kako nastaja vaša poezija in kako se počutite po tem burnem življenju?

Prva misel – najboljša misel! (Ko sem Ginsbergu na tiskovni konferenci zastavil vprašanje, kakšno je njegovo mnenje o naši generaciji, to je tisti, ki je bila rojena v času, ko je bilo napisano njegovo Tuljenje, je jedrnato odgovoril: »Rad spim z njimi!« in takoj nato dodal: »Prva misel – najboljša misel!«) Treba je samo zaznati to, kar se dogaja v človekovi zavesti. Podobno kot je počel Cezanne. Slikal je neposredno iz narave, ki mu jo je predstavljala gora Sainte-Victoire. Poetu pa goro Sainte-Victoire predstavlja njegova zavest, njegova lastna misel. V vsako situacijo pa je treba vstopiti popolnoma brez zavedanja, brez vnaprejšnje obremenitve in potem reagirati povsem spontano.

Še vedno se počutim kot tridesetletni beatnik, pa tudi kot šestdesetleten, a izkušen, pes. Na začetku beatnikov v ZDA niso imeli za pomembne, smatrali so jih za ekscentrike. V socialističnih državah pa so jih smatrali za brezdomne svetovljane. Zanje smo bili dekadenti. Toda že tedaj smo predlagali novo, drugačno zavest in morda se svet šele sedaj, ko nam vsem skupaj grozi jedrska katastrofa, zaveda bistva našega početja.

Kaj pa se sedaj v ZDA dogaja s homoseksualnostjo?

Dolga leta je bila glede tega pri nas velika svoboda. Toda kot del akcij novega konservativizma, ki skuša zavreti vse tiste stvari, za katere smo se zavzemali v šestdesetih letih, kot so seksualna svoboda, enakopravnost žensk, črnska enakopravnost, svoboda tiska itd., se je sedaj pod udarom znašla tudi homoseksualnost. V Georgiji je bil v veljavi zakon, ki ni dopuščal sodomije. Na podlagi tega so aretirali in obsodili mladega geja, ki ga je policija v stanovanju zalotila skupaj s partnerjem. In ker je vrhovno sodišče podprlo sodišče iz Georgije, sedaj v 26 državah obstaja zakon proti sodomiji. V njem pa ni ničesar zapisanega o tem,

ali se tudi heteroseksualnost in homoseksualnost smatrata za sodomijo. V šestindvajsetih državah je tako lahko protizakonito tudi to, če mož svojo ženo poljubi na zadnjico.

Teleks, 4. 9. 1986

ADOLFO PÉREZ ESQUIVEL

Z Adolfom Pérezom Esquivelom v Buenos Airesu (Argentina), 1992;
foto: Oskar Molek

Nobelov nagrajenec za mir

Adolfom Pérezom Esquivelom in ministrom za kulturo Sergijem Pelhanom v Buenos Airesu (Argentina), 1994; foto: osebni arhiv

DO ČLOVEKOVIH PRAVIC MORAMO PRITI SKUPAJ

Adolfo Pérez Esquivel, znani argentinski borec za človekove pravice, je po poklicu kipar in učitelj, kot borec za mir in človekove pravice pa se zavzema za nenasilne, gandijevske oblike odpora. V času vojaškega režima so ga večkrat zaprli in mučili, nikoli pa mu niso sodili. Zdaj je profesor na raznih argentinskih šolah in univerzah, predava pa tudi drugod po svetu. Z njim smo se pogovarjali v prostorih argentinske humanitarne organizacije Služba za mir in pravico, katere predsednik je.

V Argentini je na oblast prišla stranka, ki je za časa svoje zadnje vladavine s kaosom vojski praktično omogočila državni udar. Na drugi strani so zdaj tudi radikalci pripeljali državo v njeno najhujšo krizo. Kaj vi pričakujete od Menemove vlade? Ali gre mogoče zdaj za drugačen peronizem, kot smo ga poznali do sedaj?

Ne gre za isti peronizem, saj se je spremenil. V njem sicer še vedno obstaja struja nekdanje mentalitete, vendar opažamo tudi proces spreminjanja. Do vojaških udarov v Argentini je sicer prišlo že precej pred zadnjo peronistično vlado. Že več kot petdeset let se srečujemo z njimi in šibkimi civilnimi vladami. Pri novi argentinski vladi pa moramo upoštevati več stvari. Samo zamenjava ljudi ali političnih strank na vrhu še ne prinese sprememb v državi. V Argentini se tako kot v vsej Latinski Ameriki stanje poslabšuje in ne izboljšuje. Gre za posledice diktatur, pa tudi slabega vodenja gospodarstva. K temu je treba prišteti še mednarodni pritisk z zunanjim dolgom, ki onemogoča razvoj. Zaradi vsega tega živimo v zelo odvisni in omejeni demokraciji z velikimi socialnimi razlikami. Argentina je bila nekoč žitnica sveta, danes pa ljudje v njej stradajo. Za to je več razlogov, glavni pa so vsekakor finančne špekulacije. Država, kjer so špekulacije prevzele vlogo, ki bi jo morala imeti proizvodnja, je obsojena na propad. In v Argentini imamo ogromno takšnih špekulacij.

Ali jih je mogoče odpraviti?

Seveda, vendar je to stvar politične odločitve. Zadeve je mogoče urediti v enem samem tednu.

Toda najbrž ne na tak način, kot je poskušal Alfonsin s svojo vlado?

Ne, saj je bilo to, kar so počeli, norost. Bili so popolnoma nesposobni upravljati državo. Potrebna je jasna in natančna politična vizija. Posledice njenega pomanjkanja v času zadnje vlade še predobro čutimo danes.

Od Alfonsinovih velikih korakov v začetnem obdobju argentinske demokracije je sploh ostalo zelo malo. Zdaj se celo vse pogosteje razpravlja o amnestiji za generale, obsojene zaradi kršenja človekovih pravic. Kako vi kot borec zanje gledate na razmere med vojsko in civili v Argentini?

Menemova vlada se ne bo soočila samo s političnimi in gospodarskimi problemi, temveč tudi z vojaškim vprašanjem, ki je vsekakor eden najresnejših argentinskih problemov. Še bolj od tega pa je pomembno rešiti problem ljudstva, v katerem ima vojska pomembno vlogo. Vojaška ideologija se namreč ni spremenila. Še naprej je zasnovana na doktrini o državni varnosti. Vojska se ubada predvsem s tem, na kakšen način bi prišla na oblast. Dokler bo trajala takšna ideologija, tudi sama amnestija ne more rešiti problema. Kajti vojska bo še naprej držala roko nad civilnimi vladami. To stanje je urugvajski pisatelj Eduardo Galeano označil zelo jasno, ko je dejal: »Dolga leta smo živeli v diktaturah, zdaj imamo pa demokrate.« V njih so se vojaki postavili za predsedniški stolček oziroma, kot me je na nekem predavanju popravila neka ženska, niso za stolčkom, ampak ob njem. Zaradi tega ne gre toliko za spremembo same vlade. Nova vlada se bo soočila z zunanjim dolgom, finančnimi špekulacijami, vojaškim problemom, toda ob vsem tem tudi z lastnim ljudstvom. Ljudje bodo namreč zahtevali rešitev težkega socialnega položaja, odpravo lakote, revščine in vsega, kar sodi zraven. Od Menemove vlade želimo predvsem, da ne bo razlik med besedami in dejanji in da bo sprejemala jasne politične odločitve.

Toda Menem je za gospodarskega ministra imenoval Miguela Roiga, ki je na čelu multinacionalke Bunge y Born. Zunanji minister bo Domingo Cavallo, človek, ki je privatne argentinske dolgove prenesel na državo, predsednikov pogajalec s posojilodajalci pa je postal ekstremni liberalec Alvaro Alsogaray. Po vsem tem se lahko samo vprašamo: Ali bo v kabinet prišel tudi kakšen peronist?

To, kar zdaj počne novoizvoljeni predsednik res nima nobene zveze s tistim peronizmom, kakršnega smo poznali doslej in s katerim je končno tudi zmagal na volitvah.

Vse to nas bo pripeljalo do politike zaostrovanja in še hujšega pritiska na ljudstvo, saj že sedaj kaže, da bo vlada ščitila privilegirane sloje. Vprašanje pa je, na kakšen način je mogoče s tem zadovoljiti osnovne potrebe ljudstva, ki je na robu preživetja. Glede vojske bodo verjetno iskali razne rešitve, vendar to nikakor ne pomeni demokratizacije države. Bistveni sta preskrba prebivalstva in njegova zdravstvena zaščita. Toda zdaj je že jasno, da bomo morali te probleme reševati z ljudsko solidarnostjo in ne z vladno politiko. Slednja je namreč povsem jasno pokazala, kakšna bo.

V Argentini v kritičnih trenutkih zelo hitro začnejo obtoževati levice. Kakšna je resnično njena vloga v takšnih trenutkih, kot je bil na primer napad na vojašnico La Tablada ali ob nedavnih napadih na trgovine?

Glede levice v Argentini obstaja precejšnja zmeda, saj imajo pogosto vse, ki nasprotujejo vladajočemu sistemu, kar za levičarje. Nekaterih stvari ni mogoče označiti drugače kot norost, druge pa so že potrebne treznega razmisleka. Levica v argentinskem političnem sistemu ne šteje veliko. Šele na zadnjih predsedniških volitvah je nastopila s svojim kandidatom. Dobila je minimalno predstavništvo v parlamentu, vendar ji še vedno manjka zgodovinskega realizma. Njen program bi moral biti manj deklarativen in bolj pragmatičen. Levica ne šteje veliko tudi zaradi tega, ker se je večina delavskega sloja vključila v precej močnejše peronistično gibanje. Toda njen začetek na volitvah obeta novo

pot, še posebej, ker je desnica doživela poraz. Dobila je precej manj glasov, kot je pričakovala. Mislim, da je šlo pri napadu na La Tablado za fanatizem, norost nekega kroga ljudi, obsedenega od ideje, da se pripravlja vojaški udar. Menili so, da bodo s svojo akcijo sprožili vse-ljudsko vstajo, s katero bi preprečili ta udar. V resnici pa so dogodek zelo hitro izkoristili reakcionarji na drugi strani in začeli upravičevati državni terorizem v času vojaškega režima, mučenje, umore, izginjanje ljudi, pa tudi državno gospodarsko krajo. Kajti če govorimo o kraji v trgovinah, potem moramo omeniti tudi vladno krajo. Ob vojaškem udaru leta 1976 je imela Argentina 8 milijard dolarjev zunanjega dolga, na koncu diktature (leta 1983) pa že 45 milijard dolarjev. Tuji kapital so večinoma porabili privatno, danes pa je to argentinski zunanji dolg. Denar je šel za najrazličnejše špekulacije, nikakor pa ne za pospeševanje proizvodnje.

Volilni boji v Argentini se v glavnem bijejo med dvema velikima strankama – radikalci in peronisti. Druge, manjše stranke nimajo pomembnega vpliva. Vi pa delujete s povsem drugačnimi oblikami političnega organiziranja.

Tradicionalne politične stranke ne morejo več reševati glavnih problemov argentinskega ljudstva. Obstajajo nove oblike delovanja v najrazličnejših socialnih organizacijah, tako rekoč projektih politične alternative. Na eni strani so politične stranke, na drugi pa ravno te organizacije. Gre za popolnoma različne oblike delovanja od klasičnih strank, razlike se celo vedno bolj povečujejo. Obstaja paleta takšnih organizacij, od sindikalnih prek delovnih skupin med ljudstvom do skupin za človekove pravice in drugo.

Že dolga leta se zavzimate za nenasilne oblike odpora. Pogosto se zatekate h gladovnim stavkam. Zgodovina Argentine in sploh Južne Amerike pa pozna najrazličnejše ekstremne in nasilne oblike odpora. V mislih imam gverilske organizacije. Kakšen je vaš odnos do nenasilja in do južnoameriških gverilskih gibanj, kot so na primer Sendero Luminoso

v Peruju, M-19 v Kolumbiji, domoljubna fronta Manuela Rodrígueza v Čilu in druge?

Obstajajo trije načini delanja revolucije. Nekateri ljudje menijo, da je spremembe mogoče doseči samo z oboroženim bojem. Toda človek mora spoštovati predvsem odločitev ljudstva. Na Kubi in v Nikaragvi je prišlo do velikega sodelovanja med ljudstvom in gverilo, saj slednja sama ne bi mogla zmagati. V obeh državah je bilo ogromno nenasilnega delovanja. Osvobodilni procesi na našem kontinentu so izredno mešani. V Nikaragvi so imele nenasilne oblike izredno pomembno vlogo. Dovolj je že samo, če pogledamo njihovega zunanjega ministra Miguela d'Escota, ki je izrazito nenasilen človek. Nenasilne oblike boja imajo v Latinski Ameriki veliko pozitivnih izkušenj. Ko pa govorimo o gverilah, kot so Sendero Luminoso, M-19, domoljubna fronta Manuela Rodrígueza in druge, se mi zdi, da je večina doživela neuspeh. Še posebej je to veljalo za gverilo v Braziliji, Urugvaju in Argentini. Drugi način delanja revolucije je tisti ob skodelici kave. Ljudje jo končajo, ko popijejo kavo. Tega je ogromno. Gre za ljudi brez praktičnih izkušenj, ki veliko govorijo in teoretizirajo o stvareh, ki jih nikoli ne bodo storili. Potem je tu še tretji način. Z njim se tudi sam identificiram, gre pa za proces vsakdanjega osvobajanja. Vsak dan skušamo spremeniti stvari, glavno gibalno tega procesa pa je zavedno ljudstvo, organizirano v lastne organizacije, s katerimi išče konkretne odgovore na življenjska vprašanja. Tu so ljudje protagonisti lastne zgodovine, ne pa njeni gledalci. Zakaj je zmagala sandinistična revolucija v Nikaragvi? Ker se je ljudstvo enačilo z njo in v njej sodelovalo. Še po desetih letih vojne se vztrajno upira največjemu imperiju na svetu. Podobno je bilo s Kubo, žal pa tega ne bi mogli reči za preostali del Latinske Amerike. V primeru Sendera Luminosa hoče gverila najprej uničiti vse, da bi nato na ruševinah gradila novo družbo. S takim načinom pa ni mogoče spremeniti sistema. Podobno je z domoljubno fronto Manuela Rodrígueza v Čilu. Vojska tam njene akcije uporablja kot izgovor za represijo nad ljudstvom, za napade na različne družbene organizacije. To se je dogajalo tudi v Argentini kot povsod po Latinski Ameriki. Ljudstvo samo

ne išče nasilja. Kmetje ne želijo posegati po orožju. Toda kadar jim ubijajo člane družine in kadar so stalno žrtve nasilja, so se prisiljeni braniti. Hujše od gverile je družbeno nasilje in nasilje države, ki ga konkretno čutimo s težo zunanjega dolga, lakote, revščine in antidemokratskih teženj. To ubije več ljudi kot gverila.

Demokratizacija v Južni Ameriki je zajela tudi nekdaj trdne vojaške trdnjave, kot sta Čile in Paragvaj. Obstajajo pa tudi težnje po vrnitvi vojakov na mesta odločanja. V Argentini na primer ob uporih Alda Rica in Mohameda Alija Seineldina. Kako trdne so južnoameriške demokracije?

Do demokratizacije Latinske Amerike ni prišlo naključno, prav tako tudi diktature niso nastopile naključno. To je bil projekt, narejen za vso Latinsko Ameriko. Korenine vsega so v jaltskem dogovoru med drugo svetovno vojno, ko so se dogovorili, da bo Latinska Amerika pod vplivom Severne Amerike. Ta vpliv so dosegli z zadolževanjem, represijo nad različnimi humanitarnimi organizacijami, uničenjem sindikalnih organizacij in drugim. Vse to je zahtevalo izredno visoko socialno ceno, na tisoče izginulih, mrtvih, zaprtih. Vpliv je šel prek vojske. Takšna politika se je rojevala v Washingtonu, Pentagon pa jo je širil v Južno Ameriko. Začela se je leta 1964 z vojaškim udarom v Braziliji in se nato razširila po vsem kontinentu. V nekem trenutku se je znašla pred ogromnim zunanjim dolgom in popolnim neuspehom vojaških režimov. Hkrati s tem pa še pred vse hujšimi mednarodnimi obsodbami zaradi kršenja temeljnih človekovih pravic; in tedaj se je začela uveljavljati politika demokratizacije. Pri Ricu in Seineldinu ne gre za poskuse vojaških udarov, ampak za pritisk na civilno vlado. Če je vlada pod stalnim vojaškim pritiskom, je zelo malo možnosti za organiziranost, in v takšni demokraciji živimo sedaj. V Argentini so bili nekoč delavci srednji sloj, danes pa so na robu preživetja. Vojska sama nikoli ne more izvesti državnega udara; saj je zanj potreben mednarodni konsenz, pa tudi konsenz nekaterih sil v državi. Če bi se vojaki za udar odločili sami, bi bil to popoln polom. Vsi, ki so v Latinski Ameriki

izvajali vojaške udare, so se šolali na ameriških vojaških akademijah in njihova ideologija je jasno določena.

Kje v Latinski Ameriki trenutno prihaja do najbolj očitnega kršenja človekovih pravic?

Predvsem v Gvatemali, Hondurasu, Salvadorju, kjer državljanska vojna traja že osem let. Zelo kaotična situacija je tudi v Kolumbiji.

Kaj pa Kuba?

Tudi na Kubi so politični zaporniki. O njih sem se pred kratkim pogovarjal s Fidelom Castrom kot tudi z drugimi vladnimi predstavniki. Castro pravi, da so vsem sodili in so zaprti zaradi terorističnih dejanj proti kubanskemu ljudstvu. Vlada jim je pripravljena dovoliti odhod iz države v ZDA, če jim te odobrijo vizume. Kubanska vlada je tudi povabila komisijo za človekove pravice pri Združenih narodih, naj pošlje delegacijo in se prepriča, kako je pri njih s spoštovanjem človekovih pravic. Kuba je država velikih protislovij. Nekateri stvari so me impresionirale, saj gre nedvomno za ogromen družbeni napredek, kakršnega ni nikjer drugod v Latinski Ameriki, predvsem v prosveti in zdravstveni zaščiti. Seveda je do tega prišlo v okviru unitarnega marksističnega sistema, s kontrolo nad sredstvi obveščanja in brez političnega pluralizma. Kubanska demokracija je navidezna, vendar je kljub temu mogoče opaziti sodelovanje in odločanje ljudstva, čeprav na drugačen način. Tako na primer mestni uslužbenci ljudem neposredno »polagajo račune« in utemljujejo dejanja. Na Kubi sem bil tudi takrat, ko jo je obiskal Jesse Jackson. Tedaj je vlada izpustila 45 političnih zapornikov, ki so odšli v ZDA. To bi morali narediti tudi z vsemi drugimi, kajti za te ljudi bi bilo res težko še naprej živeti na otoku. Mislim, da na Kubi v tem trenutku ne mučijo zapornikov. Obiskal sem tudi zapore v Nikaragvi in se pogovarjal z jetniki. Razmere so precej boljše od argentinskih.

Do kršenja človekovih pravic prihaja na različnih koncih sveta. Najhujši primer je nedvomno nedavni pokol na Kitajskem, kjer je komunizem

doživel enega najhujših polomov. Kako je mogoče razložiti to slepoto oblasti?

Pravkar sem kitajski ambasadi poslal pismo, v katerem protestiram zaradi masakra študentov in smrtnih obsodb. Izredno dobro bi bilo, če bi kitajska vlada prisluhnila zahtevam ljudstva. Toda odgovorila je z represijo in to nas izredno skrbi. Človekove pravice se ne ustavljajo na državni meji. Zato se moramo zanje boriti po vsem svetu. Ne gre samo za obsojanje kršiteljev, temveč predvsem za iskanje rešitev vseh teh problemov. Potrebna je mednarodna solidarnost, zbrisati moramo meje in ustvariti razmere za veliko človeško družino.

Tudi Jugoslavija že nekaj časa polni svetovno časopisje. Vsekakor je jasno, da gre za hude etnične probleme. Predlogi njihovih rešitev v sami državi so popolnoma nasprotni. V takšnem primeru je zelo zanimivo slišati mnenje tretje, neobremenjene osebe. Kako vi gledate na kosovski problem?

Nikoli nisem bil v Jugoslaviji, a bi jo rad spoznal. Dejali bi le to, da ima vsako ljudstvo pravico do samoodločbe in izbiro svoje poti. Nobeno ljudstvo ne more doseči miru, če ne spoštuje pravic drugih. Tako je tudi v Sovjetski zvezi, kjer gre prav tako za etnične probleme. Mislim, da se bo nekoč o takih primerih moralo razmišljati v smeri konfederacije, ne da bi se izgubila avtonomija. Dokler ljudstvo živi potlačeno, bo vedno v njem seme upornišva. Zelo dobro je, če se narodi med seboj razumejo, kontaktirajo in ugotavljajo skupne točke. To pa je mogoče razviti z mednarodno solidarnostjo. Noben narod se ne bo osvobodil sam, saj potrebuje tudi solidarnost drugih. To pa je pot, po kateri moramo iti skupaj.

Delo, Sobotna priloga, 8. 7. 1989

ERNESTO SÁBATO

Ernesto Sábato in Mercedes Sosa (s posvetilom Mercedes Sose, ki je fotografijo avtorju podarila ob obisku Slovenije); foto: osebni arhiv

argentinski pisatelj